

Cổ mẫu anh hùng và dấu ấn giải huyền thoại trong *Viên ngọc trai* của John Steinbeck

Nguyễn Thị Thu Hằng

Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế

THÔNG TIN BÀI BÁO

Quá trình xử lý:

Ngày nhận bài: 09/9/2022

Ngày nhận bản chỉnh sửa: 04/10/2022

Ngày nhận đăng: 28/10/2022

Ngày xuất bản: 20/02/2026

Từ khóa:

Cổ mẫu anh hùng;

Giải huyền thoại;

Viên ngọc trai;

John Steinbeck.

TÓM TẮT

Bằng cách thức tiếp cận tâm lý-huyền thoại và lịch sử-xã hội, bài viết khám phá sự tái sinh cổ mẫu anh hùng trong tiểu thuyết *Viên ngọc trai* của Steinbeck qua việc đối chiếu cấu trúc vòng đời của nhân vật anh hùng trong tác phẩm với mô hình gốc trong truyện kể dân gian. Những nét tương đồng và khác biệt với cổ mẫu gốc là cơ sở để làm rõ sự kế thừa huyền thoại, trầm tích văn hóa dân tộc, nhân loại và sự giải thiêng huyền thoại người hùng Mỹ trong tác phẩm của Steinbeck. Tái sinh cổ mẫu anh hùng và giải huyền thoại người hùng cũng là những phương thức nghệ thuật hữu hiệu, những cách thức cắt nghĩa hiện thực mới mẻ để chuyển tải những thông điệp nhân văn, giàu tính đối thoại trong tiểu thuyết *Viên ngọc trai* của John Steinbeck.

1. MỞ ĐẦU

Trong những khuynh hướng nghiên cứu văn học hiện nay, xu hướng xem xét tác phẩm văn học trong mối quan hệ với nhiều lĩnh vực liên quan như văn hóa, lịch sử, xã hội, chính trị, tâm lý, giới tính tỏ ra năng động, thiết thực, tương thích với xu thế toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế. Ở địa hạt năng động này, phê bình cổ mẫu - hướng nghiên cứu văn học từng phát triển nở rộ và có nhiều đóng góp to lớn ở thế kỉ XX - vẫn tiếp tục giữ vững vị thế quan trọng của nó trên hành trình khám phá thế giới văn chương. Các học giả nổi tiếng như Carl Gustav Jung, James Geogre Frazer, Northrop Frye đã đề xướng những ý tưởng, khái niệm cốt lõi cho khuynh hướng phê bình cổ mẫu và ảnh hưởng sâu rộng đến các nhà nghiên cứu cổ mẫu. Trong đó, cổ mẫu được các học giả định nghĩa là những mẫu hình nguyên bản và cổ xưa, tồn tại trong thần thoại, truyền thuyết, truyện kể dân gian và liên tục được tái sinh trong các thể loại văn học thuộc các thời kì văn học về sau. Sự tái sinh của cổ mẫu không chỉ là quá trình kế thừa các đặc điểm mang tính hằng số trong tâm thức con người mà còn là sự thích nghi của mỗi nhà văn đối với truyền thống văn hóa dân tộc, nhân loại và đặc biệt là sự tác động của bối cảnh lịch sử văn hóa xã hội của thời đại đến cách thức tái sinh, làm mới cổ mẫu của người nghệ sĩ. Do đó, bản chất của cổ mẫu vừa quen thuộc, gần gũi, phổ quát vừa xa lạ, mới mẻ và năng động.

Nhìn từ lý thuyết phê bình cổ mẫu, có thể thấy anh hùng là một trong những đại cổ mẫu được tái xuất hiện liên tục trong dòng chảy văn học, văn hóa của nhân loại từ xa xưa đến nay qua nhiều biến thể đa dạng, phức tạp. Ngã bóng trong kho tàng văn hóa dân gian của nhân loại, những thần thoại hào hùng của người Hi Lạp, những truyện kể uy nghi của Kinh Thánh, hay những huyền thoại, truyền thuyết trầm hùng của phương Đông là những anh hùng có tài nghệ phi thường, được cộng đồng tôn vinh song cũng có lúc bị khinh rẻ và không được thừa nhận. Trên cơ sở đặc trưng của thể loại tiểu thuyết, các tiểu thuyết gia hiện đại thường hiếm khi tái hiện cổ mẫu anh hùng với một hành trình toàn vẹn, mãi mãi hay khắc họa những nhân vật anh hùng như trong truyền thống tự sự dân gian. Khả năng tiếp biến và sáng tạo của họ thể hiện rõ nét qua những chuyển đổi trong cấu trúc vòng đời của người anh hùng, qua việc tái tạo những motif của cổ mẫu anh hùng và đặc biệt là xu hướng giải thiêng các huyền thoại liên quan đến cổ mẫu này.

Tác giả liên hệ: Nguyễn Thị Thu Hằng;

Địa chỉ e-mail: nguyenthithuhang@dhsphue.edu.vn

DOI: <https://doi.org/10.26459/jse.026.2026>

Nổi bật trong sự nghiệp tiểu thuyết đồ sộ của Steinbeck song lại ít được giới nghiên cứu chú ý là tiểu thuyết ngắn *Viên ngọc trai* (1947), được nhà văn sáng tác dựa trên một câu chuyện dân gian của người Mexico về một chàng trai da đỏ, người đã may mắn tìm thấy một viên ngọc trai tuyệt thế và viên ngọc ấy đã đem đến tai họa và cả sự khôn ngoan cho anh ta. Câu chuyện cổ xưa này đã hấp dẫn Steinbeck và được ông tái sinh trong một dạng thức mới, phức tạp hơn để biểu đạt những vấn đề hiện sinh mới mẻ. Bằng cách thức tiếp cận tâm lý-huyền thoại và lịch sử-xã hội, bài viết khám phá sự tái sinh cổ mẫu anh hùng trong tiểu thuyết *Viên ngọc trai* của Steinbeck qua việc đối chiếu cấu trúc vòng đời của nhân vật anh hùng trong tác phẩm với mô hình gốc trong folklore. Những nét tương đồng và khác biệt với cổ mẫu gốc là cơ sở để làm rõ sự kế thừa huyền thoại, trầm tích văn hóa dân tộc, nhân loại và sự giải thiêng huyền thoại người hùng Mỹ trong tác phẩm của Steinbeck.

2. NỘI DUNG

2.1. Cấu trúc vòng đời của cổ mẫu anh hùng trong văn hóa dân gian

Theo nhà thần thoại học nổi tiếng người Mỹ, Joseph Campbell, “anh hùng là con người nào đã chiến đấu vượt qua những hạn chế lịch sử của cá nhân và địa phương mình để tiến tới những hình tượng người tiêu chuẩn, có hiệu lực phổ quát” (Campbell, 2021, p. 36). Tính chất huyền thoại, phổ quát của cổ mẫu anh hùng thể hiện trong chu trình vòng đời của nhân vật: sinh ra - khởi hành - cái chết và tái sinh. Tuy nhiên, không phải truyện kể về nhân vật anh hùng nào cũng sử dụng các tình tiết giống nhau bởi chúng còn chịu sự chi phối của nhiều yếu tố khác như hoàn cảnh lịch sử xã hội, đặc trưng văn hóa và ý đồ sáng tạo của người kể. Do đó, khi xây dựng những nhân vật anh hùng, bên cạnh việc kế thừa bộ khung gốc của cổ mẫu này, các nhà tiểu thuyết hiện đại đã tái thiết cổ mẫu anh hùng cùng với nhiều tình tiết biến đổi.

Chiếm giữ vị trí vô cùng quan trọng trong tâm thức nhân loại và hiện diện rõ nét qua các câu chuyện mang dáng dấp huyền thoại nên cổ mẫu anh hùng sớm được nhiều học giả quan tâm và nghiên cứu. Theo Robert A. Segal, nghiên cứu thần thoại anh hùng xuất hiện sớm nhất vào năm 1871 với công trình *Primitive Culture (Văn hóa nguyên thủy)* của nhà nhân chủng học tiên phong người Anh, E. B. Tylor, trong đó, Tylor cho biết nhiều nhân vật được thiết lập cùng một cốt truyện hoặc khuôn mẫu: anh hùng ra đời, được một người hoặc động vật khác cứu sống và lớn lên trở thành một anh hùng dân tộc. Đến năm 1928, nhà folklore học nổi tiếng người Nga, Vladimir Propp đã chứng minh các câu chuyện cổ tích Nga đều tuân theo một cốt truyện tiểu sử: nhân vật anh hùng thực hiện một cuộc phiêu lưu thành công, trở về kết hôn với công chúa và giành được ngai vàng (Segal et al., 1990). Không chỉ dừng lại ở việc phác họa các mô hình, các nhà nghiên cứu còn đi sâu khám phá nguồn gốc, chức năng và chủ đề của các thần thoại anh hùng, tiêu biểu là các công trình nổi tiếng sau: *The Myth of the Birth of the Hero (Thần thoại về sự ra đời của anh hùng)*, 1914 của nhà phân tâm học người Áo Otto Rank (1884-1939), *The Hero: A Study in Tradition, Myth and Drama (Người hùng: nghiên cứu trong truyền thống, huyền thoại và kịch)*, 1936 của nhà folklore học người Anh Lord Raglan (1885-1964) và *The Hero with a Thousand faces (Người anh hùng mang ngàn gương mặt)*, 1949 của nhà thần thoại học người Mỹ Joseph Campbell (1904-1987) (Raglan, 1936; Rank, 1914; Campbell, 2021).

Cùng gặp gỡ ở quan điểm về chức năng tâm lý và tính biểu tượng của huyền thoại, các đặc điểm của cổ mẫu anh hùng của Rank và Raglan dưới ánh sáng của Freud chủ yếu xoay quanh mối quan hệ với cha mẹ và tập trung vào nửa đầu trong cuộc đời người anh hùng. Trong khi đó, lý thuyết của Campbell chịu ảnh hưởng của Jung quan tâm đến nửa sau của cuộc đời người anh hùng, bắt đầu từ cuộc phiêu lưu của anh ta và thể hiện vấn đề trung tâm là sự chuyển biến trong tâm trí của người anh hùng. Xuất phát từ niềm tin rằng mọi lĩnh vực trong đời sống con người đều “trào dâng từ chiếc nhẫn thần cơ bản là thần thoại” (Campbell, 2021, p. 19), Campbell đã tiến hành phân tích hành trình của người anh hùng trong thần thoại và truyện kể dân gian ở khắp mọi miền thế giới. Ông gọi tên hành trình của người anh hùng (hero's journey) là “monomyth”, một thuật ngữ được nhà thần thoại vay mượn từ tác phẩm *Finnegans Wake* (1939) của James Joyce. Theo Campbell, hành trình của người hùng trải qua 17 giai đoạn: *Tiếng gọi phiêu lưu, Khước từ tiếng gọi, Phù trợ siêu nhiên, Vượt qua ngưỡng cửa đầu tiên, Bụng cá voi; Con đường thử thách, Gặp gỡ các nữ thần, Đàn bà như là kẻ cám dỗ, Hòa giải với người cha, Phong thần, Ân huệ tối thượng; Từ chối trở về, Cuộc trốn chạy kì diệu, Cứu giúp từ bên ngoài, Vượt qua ngưỡng cửa thứ hai, Chế ngự hai thế giới, Tự do sống* và được chia thành 3 chặng cơ bản: *Lên đường (x) – Thụ giáo (y) – Quay về (z)*. Trên hành trình đó, “người hùng từ thế giới ngày thường dần bước vào một vùng phép lạ siêu nhiên (x); chạm trán những lực lượng thần kì ở đó và giành được thắng lợi quyết định (y); người hùng từ chuyến phiêu lưu kì bí này quay về với quyền năng ban ân huệ cho đồng loại (z)” (Campbell, 2021, p. 46). Trải qua cuộc phiêu lưu, người hùng biến đổi và đạt được trí tuệ hoặc sức mạnh tâm linh.

Sau Campbell, David Adams Leeming (1981) với chuyên luận *Mythology: The Voyage of the Hero (Thần thoại: Chuyến hành trình của người anh hùng)* đã phân tích các câu chuyện thần thoại về nhân vật anh hùng thành 8 phần ứng với 8 giai đoạn nổi bật của cuộc đời người hùng. Dấu phân chia khác nhau về các giai đoạn, song các nhà nghiên cứu vẫn thừa nhận ba nghi thức thiết yếu trong cấu trúc vòng đời của nhân vật anh hùng

đã được Campbell phát hiện. Nghi lễ chuyển đổi của người hùng, theo Campbell, là “đơn vị hạt nhân trong thần thoại gốc” (Campbell, 2021, p. 46) và mọi thần thoại ở mọi nơi trên thế giới đều có thể đọc được theo công thức này. Do đó, khi xem xét cội nguồn của văn học từ huyền thoại/thần thoại, các nhà phê bình huyền thoại cho biết công thức của Campbell không chỉ phù hợp với lĩnh vực thần thoại mà còn có khả năng khai mở nhiều thể loại văn học khác ở những thời đại khác nhau, trong đó có tiểu thuyết hiện đại. Dựa trên mô hình của Campbell, người đọc có thể truy vết mô hình gốc và sự biến đổi của người hùng trong mỗi tác phẩm để khám phá và lí giải sự tái sinh của cổ mẫu này.

2.2. Cấu trúc vòng đời cổ mẫu anh hùng trong Viên ngọc trai của John Steinbeck

Đối chiếu với mô hình cổ mẫu anh hùng trong folklore, cấu trúc vòng đời của nhân vật anh hùng trong *Viên ngọc trai* kế thừa các nghi thức cơ bản *lên đường, thụ giáo, quay về*: Kino dẫn vợ con trốn khỏi ngôi làng chài và tìm đường đến thủ đô để hiện thực hóa cơ hội đổi đời, Kino chiến đấu với bọn săn người để bảo vệ gia đình và viên ngọc trai, Kino cùng Juana trở về ngôi làng. Sự tương đồng với cổ mẫu gốc còn được thể hiện ở giai đoạn thời thơ ấu hiện lên rất mờ nhạt. Người kể hầu như không miêu tả thời thơ ấu của Kino. Thường trực trong tâm tưởng của anh là những kí ức xa xưa của tộc người về những kinh nghiệm sống, những cảm nhận về thế giới xung quanh và giai điệu ngân vang của những bài ca cổ xưa. Song, sự phá vỡ và tái thiết lập cấu trúc cổ mẫu anh hùng là điểm thu hút và phản ánh rõ nét tinh thần thời đại của tiểu thuyết ngắn này. Điều này được thể hiện qua sự tái hiện một số giai đoạn thiết yếu trong vòng đời người anh hùng Kino như tiếng gọi phiêu lưu, nhiệm vụ và thử thách, đặc biệt là sự trở về không toàn vẹn.

Trước hết, tiếng gọi phiêu lưu hay lời hiệu triệu nhân vật anh hùng trong folklore bước vào thế giới mới lạ có thể mở đầu bằng một sơ suất nhỏ hay một sự thu hút thoáng qua, song đều mang đến cho nhân vật một cảm giác cuốn hút không sao cưỡng nổi. Bên cạnh đó, động lực thúc đẩy người hùng bước vào cuộc hành trình có thể là tự nguyện hoặc bị xô đẩy bởi một tác nhân phúc hậu hoặc tà ác nào đó (Campbell, 2021). Với nhân vật Kino, tiếng gọi phiêu lưu khởi đầu từ sự kiện con trai anh bị bọn cướp chích nhưng lão bác sĩ da trắng không chữa trị cho cậu bé chỉ vì cậu là con trai của một người da đỏ nghèo khổ. Tuy nhiên, khi Kino may mắn tìm thấy viên ngọc trai tuyệt thế, không chỉ lão bác sĩ mà cả vị linh mục và những người da trắng khác trong thị trấn đều tìm đến căn lều tồi tàn của gia đình Kino với những ý định “tốt đẹp”. Thực ra điều mà những kẻ ác tâm này mong mỏi là được sở hữu viên ngọc. Vì vậy, chúng tìm mọi cách để chiếm lấy nó: kẻ lạ mặt ráp tâm giết Kino để cướp viên ngọc; bọn buôn ngọc câu kết hạ giá viên ngọc hồng lừa gạt Kino; chúng đốt căn lều, phá hỏng con thuyền - những thứ có giá trị vật chất và tinh thần của Kino. Tất cả những ý định và hành động xấu xa của cộng đồng da trắng khiến Kino “cảm thấy mình cô đơn không nơi nương tựa”, “mất đi thế giới cũ và anh buộc phải vươn tới một thế giới mới” (Steinbeck, 2020, pp. 43-77). Song, căn nguyên sâu xa dẫn tới cuộc hành trình của Kino không chỉ đến từ tác nhân bên ngoài mà còn được thôi thúc từ khát vọng gia nhập cộng đồng chính thống của chính anh. Khát vọng này xuất phát từ mặc cảm của tổ tiên xa xưa trước sự áp chế của nền văn minh da trắng. Theo lời của người kể chuyện trong đoạn mở đầu tác phẩm, Kino và những người đồng tộc luôn cảm thấy *sợ hãi, yếu đuối, tức giận, khiếp sợ, phần nộ* khi đối diện với cộng đồng ưu thế, những kẻ “luôn coi tộc người anh như loài động vật hạ đẳng” (Steinbeck, 2020, p. 19). Vì thế, những ý định của Kino, khi anh may mắn tìm thấy viên ngọc, đều biểu thị mong ước cháy bỏng đạt được những chuẩn mực của kẻ đàn áp: tổ chức đám cưới trong nhà thờ, mua quần áo mới, sở hữu một khẩu súng trường và cho con đi học. Mơ ước của Kino lớn dần, từ sự giàu có vật chất đến sự tự do tinh thần. Đó cũng là cách thức khả hữu để Kino và gia đình anh gia nhập cộng đồng da trắng, để những kẻ bên lề có thể bước vào vị trí trung tâm.

Không giống như các vị anh hùng trong các câu chuyện cổ, được ngầm giúp đỡ bằng sự phù trợ siêu nhiên trước khi bước vào con đường thử thách, xuyên suốt câu chuyện nhân vật Kino hầu như phải tự lực cánh sinh, một mình chống chọi với những khó khăn trên đường đi, một mình chiến đấu với kẻ thù. Đó là sự khắc nghiệt của thiên nhiên (gió thốc, nắng nóng gay gắt, núi cao hiểm trở) và đặc biệt là sự tàn ác của đồng loại (những kẻ săn người đang truy lùng Kino). Trên hành trình đầy nhọc nhằn và hiểm nguy đó, điểm tựa tinh thần duy nhất của nhân vật lại là bản năng được tổ tiên xa xưa truyền lại cho anh và giai điệu của những bài ca cổ xưa của tộc người ngân vang trong đầu Kino, khiến anh thận trọng, cảnh giác và trở nên nguy hiểm. Để trốn khỏi sự truy đuổi ráo riết của bọn săn người, Kino dẫn vợ con trốn chạy về phía tây, nơi có những rừng núi đá cao vút. Mặc dù Kino đã cố tình để lại nhiều dấu vết nhằm đánh lạc hướng kẻ thù, nhưng anh biết rõ chúng sẽ sớm tìm thấy gia đình anh. Vì vậy, anh quyết định tấn công trước. Bằng ý chí sắt đá, lòng quả cảm, sự khôn khéo, Kino đã giết chết bọn săn người. Song, tiếng khóc của chết chóc vọng ra từ phía hang đá nơi vợ con anh đang ẩn nấp khiến Kino chao đảo, dấu hiệu mất mát len lỏi vào tâm trí người hùng ngay khi anh vừa đánh bại kẻ thù.

Cũng khác với người hùng trong các câu chuyện cổ, được cứu giúp bởi những người tốt bụng hay được những thế lực siêu nhiên phù trợ và giành được vị trí của kẻ chiến thắng trong chiều hướng kết thúc của cuộc hành trình, người hùng hiện đại trong tiểu thuyết của Steinbeck dường như không thể thoát khỏi mạng lưới bắt

công của xã hội, bị kịch mất mát vẫn bám lấy họ. Kết thúc *Viên ngọc trai*, Kino cùng vợ sóng bước trở về ngôi làng chài nghèo khổ. “Kino tay cầm khẩu súng trường còn Juana khoác trên vai cái bọc làm từ chiếc khăn choàng. Một cái bọc trĩu nặng” (Steinbeck, 2020, p. 123). Mặc dù qua lời của người kể chuyện, nhân vật Kino và vợ trở về trong một tâm thế khác hẳn trước đây, thậm chí mang tâm vóc thần thánh. “Ai nấy đều bảo rằng hai người họ không thuộc về loài người, rằng họ đã bước xuyên qua nỗi đau để tới bờ bên kia, rằng họ được bảo bọc bởi quyền năng ma thuật” (Steinbeck, 2020, p. 123). Song, cũng trong phần cuối tác phẩm, sự trở về của Kino cùng vợ là không toàn vẹn với cái chết của đứa con trai duy nhất và cuối cùng là sự kiện Kino ném trả viên ngọc xuống biển sâu. Ước vọng mà viên ngọc trai khơi lên trong tâm trí Kino càng lớn dần thì tai họa mà nó mang đến cho người hùng cũng tăng lên, từ mất nhà, mất thuyền đến mất con và sau cùng là tự đánh mất cơ hội đổi đời.

Như vậy, sự tương đồng với cổ mẫu gốc được thể hiện ở việc mờ hóa thời thơ ấu, các nghi thức cơ bản trong cấu trúc vòng đời của nhân vật anh hùng. Người hùng tự lực và đặc biệt là giai đoạn trở về không toàn vẹn là những nét khác biệt so với cổ mẫu trong folklore. Điều đó tiết lộ rằng trong khi kế thừa cổ mẫu gốc một cách vô thức hoặc có ý thức, Steinbeck đã cải biến, làm mới cổ mẫu để phản ánh khát vọng tự do của người Mỹ da đỏ, những bất công xã hội đối với cộng đồng thiểu số này và hướng đến giải thiêng huyền thoại người hùng Mỹ.

2.3. Giải huyền thoại người hùng Mỹ qua sự kiến tạo motif anh hùng bi kịch

Xuất hiện từ thời xa xưa, thuật ngữ “huyền thoại” có nội hàm không ngừng thay đổi khi xem xét ở những bình diện khác nhau. Thuật ngữ này có nguồn gốc từ ngôn ngữ Hi Lạp cổ “*mythos*”, nghĩa là lời nói, cụ thể hơn là lời nói (thoại) mơ hồ bí ẩn (huyền) (Barthes, 2008). Huyền thoại xưa hay còn gọi là thần thoại là những câu chuyện hoang đường trong dân gian về thần thánh hoặc anh hùng đã được thần thánh hóa. Thế giới huyền thoại cung cấp cho các văn nghệ sĩ một kho trữ lượng những mô hình truyện kể, đề tài, chủ đề, motif, biểu tượng, cổ mẫu... Bởi vì nhiều nhà văn có ý thức hoặc vô thức sử dụng những câu chuyện cũ hay những huyền thoại tồn tại trong nền văn hóa của họ hay nền văn hóa khác nên các nhà nghiên cứu đã tìm cách nhận diện và lí giải phương thức tái huyền thoại hóa (Makaryk, 1995). Theo đó, sự tái sinh của huyền thoại, cổ mẫu hay vấn đề tái huyền thoại hóa trong văn học hiện đại không chỉ là sự trở về với truyền thống folklore, truyền thống văn học, văn hóa của mỗi dân tộc mà còn kiến tạo những tân huyền thoại, phản huyền thoại mang bản sắc cá nhân và thời đại. Từ đó, tác phẩm văn chương có thể phản ánh một hiện thực “biến dạng”, đa diện của đời sống, đồng thời tiết lộ những xung đột sâu kín trong đời sống tinh thần con người hiện đại (Đặng, 2010). Như thế, song hành với quá trình tái huyền thoại hóa là xu hướng giải huyền thoại, gắn liền với thái độ tỉnh thức và tinh thần phản tỉnh của người nghệ sĩ, nhằm đối thoại hoặc tái cân nhắc những huyền thoại áp chế của nền văn hóa ưu trội.

Roland Barthes, nhà giải huyền thoại có tầm ảnh hưởng rộng rãi, cho rằng “ngôn ngữ duy trì cấu trúc của quyền lực trong một khoảng thời gian không xác định và hệ quả là, nó giúp củng cố một ý thức hệ nhất định”. Do đó, nhiệm vụ của người nghiên cứu “là phải đưa ra được một lối đọc đối lập với lịch sử và văn hóa, từ đó, phơi bày quá trình sản xuất ý nghĩa, phê phán những huyền thoại văn hóa, ‘phá bỏ’ (unlearn) những giá trị văn hóa chính thống, thiết lập những quan điểm mang tính đa nguyên hơn” (Barthes, 2008). Điều này được Barthes thể nghiệm mạnh mẽ trong hai tác phẩm quan trọng của ông: *Độ không của lối viết* (1953) và *Những huyền thoại* (1957). Meletinsky cũng cho rằng một trong những đặc trưng của chủ nghĩa huyền thoại ở thế kỉ XX là sự hài hước và giễu nhại nảy sinh từ cuộc trở về với huyền thoại cổ đại của các nhà văn. Sự giễu nhại, phản huyền thoại “thể hiện một sự tự do không hạn chế của nhà nghệ sĩ hiện đại đối với hệ biểu tượng truyền thống đã từ lâu mất tính bắt buộc của chúng nhưng hãy còn giữ được sự hấp dẫn với tư cách là phương tiện ẩn dụ hóa những yếu tố của ý thức hiện đại được các nhà văn tiếp nhận như là những yếu tố vĩnh cửu và phổ quát” (Meletinsky, 2004, p. 450).

Như vậy, giải huyền thoại là một trong những phương thức nghệ thuật tiêu biểu của nền văn học hiện đại, đặc biệt là ở thể loại tiểu thuyết. Bằng phương thức giải huyền thoại, nhà văn có thể đối thoại, hoài nghi, giải thiêng các “đại tự sự”, tra vấn các khuôn mẫu và thiết chế văn hóa mang tính áp chế, từ đó, phản ánh những vấn đề mới mẻ của hiện sinh một cách lạ hóa. Đối với phê bình huyền thoại/cổ mẫu, sự tái thiết cổ mẫu với những ý nghĩa phái sinh, thậm chí tạo ra những phản đề cổ mẫu chính là giải huyền thoại.

Ngay từ thuở thiếu niên, nhà văn Steinbeck tương lai đã say mê huyền thoại và truyền thuyết, các câu chuyện hiệp sĩ, các câu chuyện trong Kinh Thánh. Steinbeck cũng là một trong những nhà văn Mỹ quan tâm sâu sắc đến bản sắc và vận mệnh của quốc gia trong bối cảnh lịch sử đặc biệt. Điều này được thể hiện qua việc tái xuất hiện thường xuyên của những huyền thoại định hình nước Mỹ trong các sáng tác của ông, đặc biệt là huyền thoại về người hùng Mỹ, đất hứa/thiên đường, giấc mơ Mỹ. Ngoài ra, Steinbeck còn am hiểu và sử dụng các yếu tố huyền thoại của người bản địa, đặc biệt là người Maya và người Aztec. Tất cả những huyền thoại

này ảnh hưởng mạnh mẽ và bao trùm cuộc đời và sự nghiệp văn chương của ông. Tuy nhiên, điểm đáng kể là trong khi tái sử dụng các huyền thoại xưa cũ, Steinbeck đã đem đến cho chúng những ý nghĩa mới mẻ, thậm chí trái ngược với huyền thoại gốc. Xét về mức độ tái tạo, tiểu thuyết Steinbeck có cả huyền thoại phái sinh và phản huyền thoại. Xét về nội dung huyền thoại, tiểu thuyết Steinbeck không chỉ giải huyền thoại phương Tây mà còn giải huyền thoại quốc gia. Xét về lĩnh vực của huyền thoại, tiểu thuyết Steinbeck tập trung vào việc tái thiết và giải huyền thoại văn hóa. Nhìn chung Steinbeck thường tái sử dụng các huyền thoại cổ điển và tiến hành giải thiêng huyền thoại, đem đến cho huyền thoại những nét nghĩa phái sinh dưới ảnh hưởng của bối cảnh lịch sử xã hội đặc thù của nước Mỹ nửa đầu thế kỉ XX.

Trong tiến trình lập quốc của nước Mỹ, hình tượng anh hùng chiếm một vị trí quan trọng, định hình tư duy và hệ giá trị của dân tộc Mỹ. Vì thế, khát vọng trở thành anh hùng là một trong những đặc điểm nổi bật của văn hóa/văn học Mỹ tương tự như sức ám ảnh của huyền thoại giấc mơ Mỹ. Theodore Gross đã khẳng định mối tương quan mật thiết của giấc mơ Mỹ và chủ nghĩa anh hùng, trong *The Heroic Ideal in American Literature* (*Tư tưởng anh hùng trong văn học Mỹ*, 1971), rằng giấc mơ Mỹ “phản ánh chủ nghĩa lãng mạn và tính đa cảm của chúng ta; chủ nghĩa sô vanh và tính chất địa phương hẹp hòi của chúng ta; chủ nghĩa lí tưởng và quyền lực của chúng ta; khát khao chủ nghĩa anh hùng của chúng ta” (Gross, 1971, p. VII). Trong mối quan hệ gần gũi này, nhân vật anh hùng tiêu biểu của Tân thế giới thường được biết đến với hình tượng chàng Adam Mỹ. Với *The American Adam* (*Chàng Adam Mỹ*, 1955), R.W.B. Lewis, một nhà phê bình người Mỹ nổi tiếng, đã miêu tả hình tượng này như là “một nhân cách hoàn toàn mới, người anh hùng của cuộc phiêu lưu mới: một cá nhân được giải phóng khỏi lịch sử, may mắn mất hết dòng họ tổ tiên, không bị những di sản thông thường của gia đình và chủng tộc chạm đến và làm lấm láp; một cá nhân đứng một mình, tự lực và tự hành, sẵn sàng đối đầu bất cứ cái gì đang chờ đợi hấn với sự giúp đỡ của những phương kế xoay sở kì lạ và vốn có của mình” (Đào, 2008, p. 198). Nằm ở trung tâm của huyền thoại giấc mơ Mỹ, chàng Adam Mỹ thường được mô tả như một cá nhân tự lập, từ chỗ nghèo khó vươn lên giàu sang và có địa vị cao trong xã hội nhờ nỗ lực, may mắn, quả cảm.

Nhận thức sâu sắc về sức ảnh hưởng dài lâu của các huyền thoại, cổ mẫu anh hùng trong đời sống tâm hồn người Mỹ song, Steinbeck vẫn tỉnh thức trước quy luật tất yếu của thời hiện đại, thời đại ngự trị của cuộc khủng hoảng niềm tin, khiến “vũ trụ biểu tượng muôn đời được kế thừa từ lâu nay phải sụp đổ” (Campbell, 2021, p. 410). Do đó, thay vì tô đậm các chiến tích phi thường, tài năng kì diệu, sức mạnh vô song của người hùng, tiểu thuyết Steinbeck hướng đến khắc họa khía cạnh bi kịch của nhân vật anh hùng nhằm thể hiện sự tỉnh thức trước một thực tại biến động và phức tạp. Sự kiến tạo motif anh hùng bi kịch là đặc điểm quan trọng, thể hiện rõ dấu ấn giải huyền thoại trong tiểu thuyết *Viên ngọc trai*.

Đối chiếu với mẫu hình người hùng Mỹ, nhân vật Kino trong *Viên ngọc trai* mang những phẩm chất nổi bật của cổ mẫu này, đó là một người nghèo khổ, tự lực, can đảm, mơ ước về một cuộc sống tốt đẹp hơn và khát khao được gia nhập vào cộng đồng chính thống. Song, câu chuyện của Kino lại tiết lộ một số khía cạnh ngược lại của huyền thoại chàng Adam Mỹ. Trước hết, trong khi theo đuổi giấc mơ đổi đời, Kino không những không thoát khỏi di sản của cộng đồng da đỏ mà ngược lại chính những giá trị truyền thống của tộc người là nguồn sức mạnh tinh thần giúp nhân vật vượt qua những thử thách, đánh bại kẻ thù và tìm thấy giá trị đích thực của cá nhân và cộng đồng. Nổi bật trong những di sản ấy là những bài ca cổ xưa: *Bài ca Gia đình* với “giai điệu trong sáng và êm ái”, *Bài ca Tà ác* với “giai điệu dã man, kỳ bí, nguy hiểm”, *Bài ca Kẻ thù* “gào thét”, *Bài ca Ngọc trai* “trong trẻo, diễm lệ, sôi động, đáng yêu, phấn khích, hả hê và hân hoan” (Steinbeck, 2020, pp. 10-12-31). Mỗi bài ca với một giai điệu riêng ngân vang có lúc riêng rẽ có lúc đan cài trong tâm trí Kino vào những thời khắc quan trọng. Cùng với những bài ca, kinh nghiệm lao động và chiến đấu của tộc người được truyền lại từ tổ tiên xa xưa giúp nhân vật vượt qua nỗi sợ hãi, thận trọng, cảnh giác trên hành trình, đồng thời thôi thúc Kino tiến về phía trước. Điều đó tiết lộ rằng trong khi nỗ lực gia nhập vào cộng đồng chính thống, những giá trị tuyệt vời của cộng đồng thiểu số vẫn hiện diện trong tâm trí và nâng đỡ nhân vật.

Ngoài ra, trái ngược với khía cạnh tươi sáng của huyền thoại người hùng Mỹ về sự giàu sang và địa vị cao trong xã hội mà nhân vật đạt được trong chiều hướng kết thúc hành trình, câu chuyện của Kino cho thấy mặt tối của huyền thoại này. Theo đó, nhân vật Kino không những không thể hiện thực hóa những dự định ban đầu của anh ta khi anh may mắn sở hữu viên ngọc vô giá mà còn chuốc lấy những tai họa, bi kịch cho bản thân và gia đình. Mong muốn duy nhất mà Kino đạt được là sở hữu khẩu súng trường, chiến lợi phẩm sau khi đánh bại kẻ thù, song cũng chính khẩu súng ấy đã được một trong những tên săn người sử dụng để giết chết con trai của anh. Kết thúc tác phẩm, Kino dừng cảm tử bỏ giấc mơ giàu sang và được cộng đồng da trắng công nhận, anh ta nhận ra giá trị của bản thân và tộc người khi quay trở về với cộng đồng da đỏ và ném trả vật báu về đáy biển. Tuy nhiên, liệu rằng Kino có thể sống bình yên sau những bi kịch mất mát và đặc biệt là khi anh ta đã phá bỏ lề lối của cộng đồng hay không?

Hơn nữa, những tổn thất về vật chất và tinh thần của Kino còn tiết lộ những làn sóng âm ỉ của vấn đề xung đột chủng tộc, giai cấp vốn đã hiện diện từ buổi đầu lập quốc của nước Mỹ. Đặt trong bối cảnh ra đời của tác phẩm, khi người Mỹ vẫn chưa thoát khỏi ám ảnh nặng nề về những năm tháng Đại suy thoái (1929-1933) đã bước qua cuộc Thế Chiến II (1939-1945) và rơi vào thời kì hậu chiến đầy bất an, tiểu thuyết của Steinbeck một lần nữa cảnh tỉnh người Mỹ về sự hiện diện của vấn đề xung đột chủng tộc, về bi kịch của những cá nhân và cộng đồng yếu thế giữa những mâu thuẫn, bất ổn mới trong lòng nước Mỹ hiện đại, quốc gia lấy lý tưởng tự do và bình đẳng làm triết lí lập quốc. Thông qua việc khắc họa motif người hùng bị kịch, Steinbeck thể hiện sự tinh thức sâu sắc của một nhà văn tiến bộ về những giá trị, niềm tin được cổ súy xuyên suốt tiến trình lập quốc của nước Mỹ, đồng thời giải thiêng huyền thoại người hùng Mỹ vốn đã hằn sâu trong tâm thức dân tộc xứ cờ hoa.

3. KẾT LUẬN

Thoát thai từ cổ mẫu anh hùng trong văn hóa dân gian, sự tái sinh cổ mẫu anh hùng trong *Viên ngọc trai* của John Steinbeck thể hiện sự kế thừa bộ khung gốc của cổ mẫu nguyên thủy, đồng thời cho thấy sự tiếp biến, chuyển hóa, làm mới cái cũ trên nền tảng bối cảnh lịch sử xã hội Mỹ nửa đầu thế kỉ XX. Về cơ bản, cổ mẫu anh hùng trong tác phẩm của Steinbeck kế thừa các giai đoạn/nghi thức cốt yếu như tiếng gọi phiêu lưu/lên đường, nhiệm vụ và thử thách/thụ giáo, trở về/quay về trong hành trình của anh hùng trong folklore. Tuy nhiên, điểm đáng kể là những tình tiết được biến đổi như người hùng tự lực và sự trở về không toàn vẹn. Đặc biệt sự kiến tạo motif anh hùng bị kịch là cách thức hữu hiệu để nhà văn giải thiêng, tra vấn, đối thoại với huyền thoại người hùng Mỹ. Như thế, sự tái sinh cổ mẫu anh hùng trong tiểu thuyết này của Steinbeck tiết lộ những xung đột văn hóa ảm ngảm và tồn tại dai dẳng trong lòng nước Mỹ đa chủng tộc. Sự giải thiêng huyền thoại người hùng Mỹ trong tác phẩm cho thấy sự tinh thức của Steinbeck, một nhà văn người Mỹ đa trắng dám phản tỉnh những chuẩn mực, giá trị đã cắm rễ sâu trong tâm hồn nước Mỹ và người Mỹ để chỉ ra góc khuất hay mặt trái của “tâm huân chương” nước Mỹ.

*Lời cảm ơn: Nghiên cứu này được Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế tài trợ, mã số T.22-XH-01. Tác giả cũng nhận được sự hỗ trợ của chương trình nghiên cứu mạnh Đại học Huế, mã số NCM.DHH.2022.10.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Barthes, R. (2008). *Những huyền thoại* (P. V. Tửu, Trans.). NXB Tri thức.
- Campbell, J. (2021). *Người hùng mang ngàn gương mặt* (T. Nga, Trans.). NXB Dân trí.
- Đăng, A. Đ. (2010). Huyền thoại văn chương: Thời điểm phát sáng và biến hóa trong văn học viết hiện đại. Truy cập ngày 10 tháng 10, 2021, từ <https://lythuyetvanhoc.wordpress.com>
- Đào, N. C. (2008). *Phê bình huyền thoại*. NXB Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh.
- Gross, T. L. (1971). *The heroic ideal in American literature*. Free Press.
- Leeming, D. A. (1981). *Mythology: The voyage of the hero*. Harper & Row.
- Makaryk, I. M. (1995). *Encyclopedia of contemporary literary theory: Approaches, scholars and terms*. University of Toronto Press.
- Meletinsky, E. M. (2004). *Thi pháp của huyền thoại* (T. N. Thìn & S. Mộc, Trans.). NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- Raglan, L. (1936). *The hero: A study in tradition, myth and drama*. Dover Publications.
- Rank, O. (1914). *The myth of the birth of the hero*. Journal of Nervous and Mental Disease Publishing.
- Segal, R. A., et al. (1990). *In quest of the hero*. Princeton University Press.
- Steinbeck, J. (2020). *Viên ngọc trai* (Đ. V. Hung, Trans.). NXB Hội Nhà văn.

Hero archetype and demythologizing impression in *The Pearl* by John Steinbeck**Nguyen Thi Thu Hang***University of Education, Hue University.*

ARTICLE INFO*Article history:**Received: 09 September 2022**Received in revised form: 04 October 2022**Accepted: 28 October 2022**Published: 20 February 2026*

---

*Keywords:**Archetypal hero;**Demythologizing;**John Steinbeck;**The Pearl.*

---

*Corresponding author:**Nguyen Thi Thu Hang**E-mail address:**nguyenthithuhang@dhsphue.edu.vn*

ABSTRACT

By using psychology-mythological and socio-historical approaches, the article explores the reincarnation of the hero archetype in Steinbeck's *The Pearl* by contrasting the life cycle structure of the hero character in the novel to original models in folklore. The similarities and differences with the original archetype are the basis for clarifying the inheritance of myths, sediments of national, humanity culture and demythologizing American hero in Steinbeck's work. The rebirth of the archetypal hero and demythologizing of the hero are effective artistic methods, new ways of interpreting reality to convey messages of humanity, rich in dialogue feature in the novel *The Pearl* of John Steinbeck.
